

Pregledni naučni rad

Primljeno 19. 7. 2020, prihvaćeno za objavljivanje 21. 10. 2020.

Doc. dr. sc. Mithat Jugo

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici
jmidho@gmail.com

VIŠEFUNKCIONALNA INTERPRETACIJA SINTAKSIČKIH JEDINICA KAO ODRAZ TRADICIONALNOG KONCEPTA ARAPSKJE GRAMATIKE

Sažetak

Predmet istraživanja ovog rada je pitanje višefunkcionalne interpretacije sintaksičkih jedinica u arapskoj gramatici. Shodno tome, cilj istraživanja je ispitati razloge koji dovode do različitih gramatičkih interpretacija jedne sintaksičke jedinice u arapskoj gramatici. U fokusu istraživanja je neodređena imenica u akuzativu koja vrši različite uloge u rečenici, a najčešće ulogu apsolutnog objekta. Kroz analizu odabranih primjera kur'anskog teksta, rad izlaže stavove gramatičara u pogledu ovog jezičkog fenomena. Rezultati rada su pokazali da se različite višefunkcionalne gramatičke interpretacije javljaju od samog početka normiranja gramatičkih pravila u arapskom jeziku. Tradicionalni koncept arapske gramatike je svojim osnovnim postulatima: analitičkim pristupom, teorijom regensa, pravilom impliciranja jezičkih jedinica idr., ostavio prostora za primjenu funkcionalno-sematičkog kriterija u analizi rečenice, a što za posljedicu ima različite stavova u pogledu funkcije koju vrši neodređena imenica u akuzativu. Gramatička višefunkcionalnost je primjetna u stavovima Šībawayha, Ibn Hišāma i dr., dok je naročito vidljiva u okviru studija koje se bave lingvostilističkim pitanjima teksta Kur'ana. Kvalifikacija jedne sintaksičke jedinice sa više gramatičkih funkcija u rečenici i tekstu ima za posljedicu lingvostilističke implikacije u pogledu ekonomičnosti i semantike teksta.

Ključne riječi: arapski jezik, tradicionalni koncept arapske gramatike, višefunkcionalna interpretacija sintaksičkih jedinica, sintaksa, semantika.

Uvod

Tradicionalni metodološki koncept arapske gramatike je jedan od najstarijih lingvističkih programa u normiranju jezika. Posmatrano sa historijskog stanovišta i u kontekstu drugih gramatičkih tradicija, može se konstatovati da je doprinos Arapa u ovoj oblasti nemjerljiv, jer su već krajem 8. vijeku ponudili gramatički opis jezika i normirali lingvističke zakonitosti na kojima se temelji arapski jezik. U studiji koju je napisao Sībawayh *al-Kitāb* predstavljena je integrisana teorija u proučavanju arapskog jezika i analize rečenice. Metodologija, koju je slijedio u analizi jezičkih jedinica, postala je gramatički kanon za sve koji su dolazili poslije njega. Intelektualni razvoj koji se dešavao tokom vremena, u pogledu gramatičke analize rečenice, nije odstupao od općeg naučnog okvira koji je postavio Sībawayh te se s pravom njegova studija naziva *Kur'anom gramatike*. (al-Ṭanṭāwī, 2005:60). Nažalost, gramatika, u periodima koji su uslijedili, nije doživjela očekivani razvojni napredak niti reviziju u metodološkom pogledu, iako su postojale osnove za to. Kao rezultat normiranja gramatičkih pravila i normativa koje su uspostavili gramatičari klasici, te slijepog prenošenja postignuća klasika, arapska gramatika je tokom vremena doživjela stagnaciju i sužavanje gramatičkih horizonata. Približavanjem različitih metodoloških programa u sagledavanju jezika te međusobni utjecaji lingvističkih istraživanja, usloveli su različite lingvističke uvide u sagledavanju jezičkih znanosti i raslojenosti lingvističkih pitanja shodno jezičkim nivoima koji egzistiraju u jeziku. Normativni sistem, koji je vođen tradicionalnim metodološkim okvirom i morfosintaksičkim kriterijima u arapskoj gramatici, ostavio je neriješenim određena pitanja koja, još uvijek, čekaju na odgovor, među kojima su pitanje višefunkcionalnosti jedne sintaksičke jedinice u analizi rečenice. Arapske gramatičke studije, posebno studije koje se bave gramatičkom analizom lingvističkim korpusom Kur'ana, često upućuju na mogućnost različitih gramatičkih analiza i višefunkcionalnu interpretaciju sintaksičkih jedinica u rečenici i tekstu, a što, u konačnici, upućuje na semantičku polifunkcionalnost lingvističkih jedinica u arapskom jeziku. (Ibn Hišām, 1992; Makkī, 1405). Budući da različita gramatička interpretacija sintaksičkih jedinica u analizi rečenice i teksta otvara

horizonte semantičkog poimanja, ovo pitanje je postalo jedan od ciljeva na kome su gramatičari i komentatori Kur'ana zastajali u traženju ciljanog značenja. Iako su klasici uočavali višefunkcionalni karakter sintaksičkih jedinica, samo značenje nije im bilo dovoljno da odstupe od tradicionalnog koncepta u analizi rečenice. Oni uočavaju značenjske varijetete u sintaksičkom oblikovanju rečenice, ali se pridržavaju vidljivijih pravila temeljenim na morfološkim odrednicama. Vidljivi morfosintaksički obrisi u gramatičkom sistemu im pojačavaju uvjerenje u konzistentnost teorije na kojoj je utemeljena arapska gramatika. I pored toga što se pitanje funkcionalno-semantičkog pluraliteta sintaksičkih jedinica u analizi rečenice prožima kroz arapsku gramatičku misao od samog početka, mali je broj studija koje su u znanstvenom pogledu istraživale ovo pitanje. Iz tih razloga, istraživanje će se baviti lingvističkim razlozima koji dovode do višestruke sintaksičke interpretacije jedinica koje učestvuju u gradnji rečenice i međusobnim funkcionalnim preplitanjem sintaksičkih jedinica u arapskoj gramatici. Kao predmet istraživanja poslužit će neodređena imenica u akuzativu koja, shodno tradicionalnim gramatičkim uzusima i analizama, najčešće zauzima poziciju apsolutnog objekta u sintaksičkim analizama rečenice u arapskom jeziku. U tom pogledu, klasične gramatičke studije, Sībawayha (1988), Ibn Hišāma (1992) i drugih, te moderna sintaksička istraživanja Hassana (2006), Naḥle, (2015) i drugih, će poslužiti kao izvori u teorijskom dijelu rada, a kur'anski tekst kao lingvistički korpus u praktičnom elaboriranju teme. Imajući u vidu značaj lingvističkog korpusa Kur'ana, kao temelja na kome se zasniva arapska gramatika i sve lingvističke nauke arapskog jezika te njegov značaj u sociokulturnom oblikovanju Arapa, rad ima za cilj deskriptivan lingvistički opis višefunkcionalnih interpretacija sintaksičkih jedinica, a koje, u konačnici, mogu utjecati na shvatanje kur'anskih poruka koje nisu ograničene vremenom i prostorom.

Uzroci višefunkcionalne interpretacije sintaksičkih jedinica u arapskom jeziku

Iako se čini nedodirljivim i čvrsto utemeljenim, arapski tradicionalni teorijski koncept, na kome se temelji gramatički

sistem, doživio je ozbiljne kritike od strane arapskih lingvista. Vidljivo je da se kroz temelje tradicionalnog arapskog koncepta, o kojima pišu brojni lingvisti (Hassan, 2006; Naḥla, 2015), naziru osnovni razlozi za višefunkcionalnu interpretaciju sintaksičke analize gramatičkih jedinica. Stoga će rad ukazati na one postulate tradicionalnog koncepta arapske gramatike koji su jednim dijelom usloveli uvođenje funkcionalno-semantičkih kriterija u analizi rečeničnih članova i tako dovode do različitih sintaksičkih interpretacija.

– *Analitički pristup u analizi sintaksičkih jedinica u arapskom jeziku* je ključni uzrok višefunkcionalnih interpretacija jezičkih jedinica. Ovim pristupom se više posvećuje pažnja jezičkim jedinicama, koje učestvuju u gradnji sintaksičkih struktura, od samih struktura. U tom pogledu, riječ predstavlja sintaksičku jedinicu u okviru rečenice, a po svom značenju upućuje na odvojeno značenje u odnosu na druge sintaksičke jedinice. Ideja fragmentarnosti i odvojenosti riječi pomogla je da se rečenica temelji na zasebnim jezičkim jedinicama koje se ponašaju odvojeno od drugih jedinica u gramatičkoj analizi. Vezivanje riječi za morfološke elemente prolongacije, infiksacije kao i pitanje fleksije, te slobodan red riječi u rečenici, koji dopušta da se može povezivati, ali i odvajati od drugih jezičkih jedinica, doprinose teorijskoj samostalnosti riječi u okviru rečenice. Stoga su gramatičari uzeli riječ osnovom u gramatičkoj analizi kao način dolaska do strukture. Praktične analize proučavanja ovih struktura nalažu ovaj složeni kontekst da se dijele na najsitnije komponente i elemente, tako da im je svojstvena analitička analiza rečeničnih elemenata (Ḥassān, 2006:17). Razvoj lingvističke misli u svijetu tokom dvadesetog vijeka značajno je utjecao na percepciju arapskih lingvista u pogledu sintaksičke analize sintaksičkih konstituenata te se analitičko poimanje našlo na udaru kritike od strane modernih lingvista. (al-Ramlī, 1996). Jedan od njih je Tammama Ḥassān (2006) koji smatra da tradicionalni koncept, na kome se zasniva arapska gramatika, ne posvećuje dovoljno pažnje sintaksičkom značenju jezičkih struktura, poput značenja predikacije i suodnosa jezičkih jedinica. Kako bi se izašlo iz ovog koncepta promišljanja, on nudi novi teorijski okvir koji se smatra novim pravcem u gramatičkom razumijevanju jezika. (Naḥla, 2015, al-Ramlī, 1996). Ḥassān (2006) poziva na uspostavljanje cjelokupnog sistema

pravila koji se temelji na deskriptivnim osnovama u analizi gramatičkih struktura. Gramatička značenja su funkcionalna značenja i ona se temelje na značenju, a njihova spoznaja se postiže analizom struktura preko različitih jezičkih nivoa. Da bi se to postiglo, u analizu je neophodno uključiti i oblik i značenje. On proučava sintaksičke kategorije u sprezi sa semantikom te kontekstualnim vezama koje egzistiraju među sintaksičkim jedinicama unutar sintaksičkih struktura, među kojima su: implicitne, eksplicitne i kontekstualne veze, sintaksička povezanost jedinica, situacioni i pragmatički kontekst. Teorija kontekstualne povezanosti sintaksički jedinica *naḍariyya al-qarā'in* je u mnogome utjecala na promjenu koncepta koji je vladao u arapskoj tradicionalnoj gramatičkoj školi i s pravom se smatra novim pravcem u arapskoj gramatici.

– *Teorija regensa i mehanizam jezičkog impliciranja* je drugi razlog koji je ključni za različite gramatičke interpretacije jezičke jedinice i njene uloge u rečenici. Arapski gramatičari su uspostavili gramatički sistem na jednoj implicitnoj vezi, flektivnim oznakama i tako uspostavili integrisani model gramatičke teorije koju čine gramatička rekcija regensa. Prema Ibn Māliku (1990: 1/33) regens je nešto što utječe na posljednji glas u riječi a ima povezanost sa sintaksičkim značenjem. Shodno ovoj teoriji, glagol *džā'a* u primjeru (جاء محمدٌ *Došao je Muhammad*) projicira nominativ *dammu* u riječi *Muḥammad*, a *damma* ima povezanost sa strukturalnim aktom kao znak vršioca radnje. Partikula *lam* u konstrukciji (لم يحضر *Nije prisustvovao*) uvjetuje *sukūn* u glagolu *yaḥḍur*, a *sukūn* je znak da se glagol odnosi na ono što se upućuje sa *lam*; negaciju i promjenu vremena. (Abū al-Makārim, 2008:20). Uloga regensa u arapskoj gramatici nije ograničena na njegov očigledan utjecaj na flektivne oznake, već i na vezu između rečeničnih članova. Na primjer, postojanje objekta pretpostavlja prisustvo glagola i vršioca radnje. Povezanost glagola sa objektom je poput povezanosti glagola sa vršiocem radnje. Rekcijom glagola u rečenici na subjekt i objekt odagnava se dvosmislenost koja se povezuje sa izvršenim aktom. (al-Ġurġānī, 2004:153). Ovaj mehanizam omogućava gramatičaru da označi regens faktorom koji je u svezi sa infinitivom u interpretaciji njegove funkcije, njenog značenja u skladu s razumijevanjem općeg konteksta teksta i rečenice kao općeg okvira u gramatičkoj analizi. U arapskoj

gramatici, ovaj mehanizam se smatra jednim od osnovnih načina za razumijevanje značenja i određivanje sintaksičkih funkcija jezičkih jedinica. Kroz analizu regensa otvaraju se horizonti značenjskih interpretacija rečenice i teksta. Iako je ova teorija konstanta u analizi arapske rečenice, njoj se vrlo rano usprotivio Ibn Maḍā' al-Qurṭubī (1982) pišući naučnu studiju „*al-Radd ‘alā – al-muḥā*“ „*Odgovor gramatičarima*“. Ova studija predstavlja prvu naučnu kritiku usresređenu na regens kao princip u analizi rečenice i suodnosa rečeničnih konstituenata. Njegov stav je pobudio interes modernih arapskih lingvista koji su usresredili kritiku na tri aspekta na kojima se zasniva klasični arapski sistem: teoriju regensa u arapskoj gramatici, pitanje impliciranja i *’išṭigāla* te nedovoljno poklanjane pažnje rečenici. ’Ibrāhīm Muṣṭafā (2012) je prvi lingvist iz moderne ere u arapskom svijetu koji je kritikovao klasičnu arapsku gramatiku čije su temelje ustanovili al-Ḥalīl ibn ’Aḥmad, Sībawayh, Ibn Ğinnī idr. On smatra da je arapska gramatika ustanovljena pod utjecajem filozofskog promišljanja koje je bilo rasprostranjeno među Arapima. Poimanje regensa u ovoj znanosti je strani element koji udaljava od spoznaje arapskog jezika. On odbacuje tvrdnju da je fleksija imenica proizvod regensa, jer regensi nemaju stvarni utjecaj, nego oni samo upućuju na značenje. Arapska gramatika u klasičnom promatranju nije ništa drugo do fleksija, na šta upućuju definicije gramatike: „*Nauka koja se bavi fleksijom riječi*“ (’Ibrāhīm Muṣṭafā, 2012:17). Shodno njegovom mišljenju, fleksija nije dovoljna da se razumije rečenica, da se shvati sistem jezika i povezanost riječi u gradnji rečenice. Činjenica je da brojni jezici ne poznaju fleksiju niti se dešava promjena na kraju riječi, ali, imaju gramatiku i gramatička pravila. On cjelokupan gramatički sistem smatra pogrešnim, jer se oslanja na formalne osnove, a ne na značenje. Ovim pristupom gramatičari su uspostavili pogrešan temelj u gramatici i udaljili je od stvarnog cilja, a to je značenje. Ovaj aspekt je uvjetovao razdvojenost gramatičkih pravila koja povezuje ista stilska vrijednost i njihovo izučavanje u različitim poglavljima. Kao protivnik teorije regensa javlja se i Maḥdī al-Maḥzūmī (1986). On smatra da je preporod arapske gramatike uvjetovan oslobađenjem od teorije regensa, koji je bliži filozofiji i logici nego jeziku. On odbacuje da su flektivne oznake proizvod određenog regensa. „*Glagol nije regens, niti on utječe na deklinaciju imenica. Deklinativne oznake su obilježja*

koja su proizvod stila, a koji je proizvod prirode jezika.“ (Al-Mahzūmī, 1986:162-163). Ibrāhīm 'Anīs (1966:239) je energičnije zastupao stav o uklanjanju teorije regensa iz arapske gramatike. Flektivne odrednice nisu ništa više do konektivne poveznice među riječima, olakšavajući prijelaz s jedne riječi na drugu. One ne upućuju na gramatička značenja koja gramatičari povezuju sa subjektom i objektom idr. Tamam Hassān (2006) ne priznaje regens i agens, ali priznaje deklinativnu odrednicu koja ima svoju semantiku. Ukoliko je subjekt u nominativu, to je zbog toga što je uobičajeno da se povezuje pitanje subjekta i nominativa bez određenog jasnog logičkog razloga. Da ne postoji jasna praksa koja ovo potvrđuje, bilo bi dozvoljeno da subjekt bude u akuzativu a objekt u nominativu. On predlaže da termin *t'alīq* povezanost sintaksičkih jedinica bude zamjena za regens i centralna osa na kojoj se temelji arapska gramatika. Fleksija nije ništa drugo do jedna od veza koja pomaže u razumijevanju tačne semantike. Kontekstualna povezanost jedinica određuje poglavlja kroz kontekst i objašnjava povezanost među njima na jasniji i korisniji način. Govor o pitanju regensa je zaintrigirao lingviste, ali, i pored jasnih kritika, ova lingvistička misao ostaje duboko ukorijenjena u analizi arapske rečenice sve do danas. Izvjesno je da teorija regensa iznova intrigira, ali i utječe na razvoj moderne sintaksičke misli, što potvrđuje jaka povezanost teorije regensa sa generativnom gramatikom koju je Chomsky ustanovio, koja se razvija i ima brojne pristalice u modernoj lingvističkoj misli. (Naḥla, 2015).

– *Međusobno preplitanje fonetskog, morfološkog i sintaktičkog jezičkog nivoa u definiranju gramatičkih konstituenata* dovodi do preplitanja na semantičnom i funkcionalnom nivou. Shodno definicijama gramatike, da se zaključiti da se gramatika u klasičnom smislu temelji na morfologiji i sintaksi. (Ibn Ğinnī, n.d.: 1/34). Fonetsko-morfološki obrisi se podrazumijevaju u sintaksičkoj analizi jezičkih jedinica u rečenici. Kao rezultat takvog programa, Arapi su se bavili morfološkim opisom sintaksičkih jedinica, dok su zapostavili sintaksičku funkciju kao produkt međusobne povezanosti jedinica u okviru rečenice ili teksta. Učešće različitih jezičkih nivoa u analizi sintaksičkih jedinica otvara mogućnost različitih interpretacija u razumijevanju teksta. Primjenom sintaksičkih parametara i uvođenje konteksta u analizi sintaksičkih jedinica odredila bi se stvarna funkcija jedinica u

okviru teksta i tako eliminisale različite interpretacije jedne sintaksičke jedinice.

– *Usresređivanjem gramatičara na kategorična pravila* koja nameću u obavezu da sve što izlazi iz okvira normiranih pravila dovode u spregu sa njima putem apstraktnog pravila impliciranja. Usljed ovog pravila gramatičari su ulagali ogroman trud kako bi pronašli spregu nametnutog principa i živog jezika koji nudi različite realizacije ljudske misli. Stoga, al-Ramlī (1996:49) navodi stav Abdurrahmāna 'Ayyūba da je “*općenito pitanje arapske gramatike poput tradicionalne kulture, koja se temelji na fragmentarnom, djelomičnom promišljanju u kojem se više vodi računa o pojedinačnim primjerima, nego o cjelokupnom teorijskom programu. Zbog toga su arapski gramatičari više ulagali trud u objašnjavanju onoga što se kosi sa pravilom, koje je proizvod određenih primjera, nego u revidiranje teorijskih postavki i principa koji bi trebalo da obuhvate i uspostave cjelokupni okvir.*” Na osnovu ovog principa nastalo je nekoliko temelja na kojima se uspostavlja tradicionalni princip arapske gramatike, među kojima su:

a – *Osnov je da se jezička jedinica navodi u govoru, a ako je elidirana, neophodno je impliciranje jezičke jedinice u odnosu na dva glavna člana rečenice.* Izostavljanje sintaksičkih elemenata u rečenici ne znači i njihovo gramatičko elidiranje. Elidiranje jedinice je na nivou njenog navođenja čak, i snažnije, kada je riječ o njenoj obavijesnoj i stilogenoj važnosti u rečenici (al-Ġurġānī, 2004:146).

b – *Osnov je da se jedinica jasno predoči. Ukoliko je jedan od dva elementa u skrivenom položaju mudmar, potrebno ju je protumačiti.* Gramatičari prave razliku između pojmova elizija *ḥazf* i skriveno navođenje *'idmār* na način da kod skrivenog navođenja postoji znak koji implicitno upućuje na skriveni element, dok u slučaju elizije, nije nužno da je on vidljiv u jezičkoj strukturi, ali se može razumjeti iz konteksta. Otuda je mehanizam impliciranja nužan u analizi rečenice i njenih komponenti (Abū al-Makārim, 2008:202). Neki ingvisti smatraju da se radi o jednom terminu, jer je u oba slučaja neophodno impliciranje onoga što ne postoji u površinskoj strukturi teksta. ('Ibrāhīma Muṣṭafe 1937)

c- *Red riječi u rečenici je jasno određen, ali ga je dozvoljeno i modifikovati.* Redoslijed riječi u rečenici i navođenje jednih riječi

prije drugih uvjetovan je značenjem, a dozvoljen gramatikom. Promjena redoslijeda riječi u rečenici se događa usljed uzvišenih stilogenih i estetskih ciljeva u rečenici. (al-Ġurġānī, 2004:106).

d – *Osnov je da se sintaksička jedinica navodi radi svrhe u rečenici.* Izostankom jasne svrhe u rečenici, poseže se za mehanizmom eksplicitnih i implicitnih veza, a sve radi očuvanja jasnosti koherentnosti gramatičkog sistema na kome se temelji. Na osnovu navedenog da se zaključiti da su gramatičari uspostavili osnovno pravilo i učinili ga podložnim promjeni shodno dopunskim elementima. Primjenom dopunskih pravila, otvara se put različitim interpretacijama i analizama sintaksičkih elemenata rečenice.

Višefunkcionalana interpretacija neodređene imenice u akuzativu u arapskoj gramatici

Tradicionalni koncept arapske gramatike je uspio da, shodno formalno-analitičkim elementima, definiira i napravi jasnu razliku između rečeničnih konstituenata. Međutim, priroda arapskog jezika i semantičke realizacije jezika često dovode pod znak pitanja gramatička rješenja u pogledu funkcije sintaksičkih jedinica u rečenici, odnosno, samu ulogu sintaksičkih jedinica u suodnosu sa drugim jedinicama u okviru rečenice. Usljed nedovoljne posvećenosti tradicionalnog sistema funkcionalnom suodnosu jedinica u rečenici, javlja se fenomen višefunkcionalne gramatičke interpretacije sintaksičkih jedinica. Brojni su primjeri u kojima gramatičke analize višestruko intpretiraju pojedine rečenične članove, pripisjući im dvije ili više sintaksičkih kvalifikacija u okviru rečenice. Glagolska imenica u akuzativu je jedan od primjera oko koje se gramatičari razilaze u pogledu funkcije i višefunkcionalnog karaktera u okviru rečenice arapskog jezika. S obzirom na to da se gramatički fenomen višefunkcionalnosti najčešće vezuju za kur'anski korpus, postavlja se pitanje da li se granice klasičnog gramatičkog sistema svode samo na površinski nivo jezičkih struktura, a da ne zalazi u semantostilistiku i funkcionalnu ulogu riječi u rečenici?! U odgovoru na takva propitivanja, rad će izložiti nekoliko sintaksičkih primjera u kojima se neodređena imenica u akuzativu različito kvalifikuje u gramatičkim analizama.

Neodređena imenica u akuzativu u funkciji apsolutnog objekta i akuzativa stanja

Iako je u teorijskom određenju jasna morfosintaksička razlika između apsolutnog objekta i akuzativa stanja, meritorne gramatičke studije, usljed tumačenja regensa, koji ima formalni i semantički utjecaj na sintaksičke jedinice i njihovu povezanost na sintaksičkom nivou, često kvalifikuju neodređenu imenicu u akuzativu dvojako; apsolutnim objektom ili akuzativom stanja. Na ovo pitanje ukazali su prvi arapski gramatičari, počevši od Sībāwayha (1988: 1/370-371), koji smatra da svaki infinitiv ne može vršiti funkciju apsolutnog objekta i akuzativa stanja, iako ima propisanu normu. Budući da se infinitivom u poziciji akuzativa stanja kvalifikuje vršilac radnje, stoga nije lijepo reći: *أَتَانَا سُرْعَةً* *Došao nam je žurno, niti, أَتَانَا رُجُلَةً* *Došao nam je nogom (pješice)*. U tom pogledu, ni svaki infinitiv ne može doći u funkciji glagola, vršeći ulogu apsolutnog objekta, poput infinitiva: *حَدًّا* i *سَفِيًّا*. U kontekstu ovog pitanja, Ibn al-Sirāḡ (1988: 163) navodi da postoje infinitivi koji u govoru vrše dvojaku funkciju; akuzativa stanja i apsolutnog objekta, poput: *أَتَانِي زَيْدٌ مَشِيًّا* *Zajd mi je došao pješice*. Kada se kaže: *mašyan* aludira se i na pješaka, vršioca radnje i na akt radnje glagola ići. Shodno pravilu impliciranja elidiranih sintaksičkih jedinica, navedeni primjer se može interpretirati i kao apsolutni objekt, s tim da se u analizu uključi elidirani glagol koji je regens neodređene imenice.

Kometarišući ovaj govor Abdulmuḥsin al-Fitlī ukazuje na mogućnost različite funkcionalne i semantičke interpretacije infinitiva u rečenici: *Svi ovi tekstovi ukazuju da Ibn al-Sirāḡ interpretira infinitiv akuzativom stanja kvalifikujući vršioca radnje u vrijeme akta, ali i kao apsolutni objekt od elidiranog regensa, kada ne postoji potreba za jasnim iskazivanjem glagola*. (Ibn Sirāḡ, 1988: 164). Sličan stav se razumije iz govora al-Mubarrida (n.d.: 3/234): Neki infinitivi dolaze na mjesto akuzativa stanja i vrše njegovu funkciju, jer dolaze na mjesto participa aktivnog i time ga zamjenjuje, poput govora: *جِئْتَهُ مَشِيًّا* *Došao sam mu pješice*. Ovim načinom se iskazuje značenje participa aktivnog, *māšīyan*, dok je i interpretacija apsolutnim objektom '*amšī mašyan* dozvoljena, jer se hod ostvaruje na različite načine, a infinitiv upućuje na akt radnje.

Stoga, dozvoljeno je interpretirati i primjer *جِئْتُهُ سَعِيًّا* *došao sam trčeći*, apsolutnim objektom i akuzativom stanja. Dok, s druge strane, nije dozvoljeno interpretirati primjer: *جِئْتُهُ إِعْطَاءً* *došao sam mu dijeleći*, apsolutnim objektom. On svoj stav argumentira kur'anskim ajetom: "*..نَمْ اِدْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَ..*" *Pa ih potom pozovi, one će ti žurno doći!* (Kur'an, 1995, 2: 260). Glagolska imenica *sa 'yan*: *brzati, juriti, trčati, hitjeti, žuriti*, može imati funkciju apsolutnog objekta i akuzativa stanja, jer se hod vrši i trčeći. Iz navedenih stavova se zaključuje da su semantička kompatibilnost glagola i infinitiva te njihova interakcija u kontekstu upotrebe uvjet za sintaksičku interpretaciju neodređene imenice u akuzativu apsolutnim objektom i kvalifikatorom okolnosti, akuzativom stanja. Ibn Hišām (1992: 729-730) ukazuje na ovaj fenomen u analizi lingvističkog primjera: "*Zejd je došao trčeći*" *جَاءَ زَيْدٌ رَكُضًا* u kojem kvalifikuje infinitiv *rakḍan* apsolutnim objektom, interpretirajući glagol *džā'a* regensom u odnosu na infinitiv, jer se ponaša poput sinonima glagola: "*فَعَدْتُ جُلُوسًا*" ili akuzativom stanja u kome interpretira infinitiv participom aktivnim *džā'a rākiḍan*, što je poput govora Sībawayha u analizi infinitiva *taw'an wa karhan* u govoru Uzvišenog: "*.. ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا*" *Pojavite se milom ili silom!* (Kur'an, 1412 h., 41: 11) Funkcionalno-semantički pristup u analizi neodređene imenice u akuzativu se počeo razvijati i primjenjivati od samog početka razvoja arapske misli i vidljiv je u analizama kur'anskih ajeta. Jedan od primjera je neodređena imenica *bağtatan* u sljedećem ajetu: "*.. حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ*" *...a kad bi se onome što im je dato obradovali, iznenada bismo ih kaznili...* (Kur'an, 1412 h., 6: 44). Al-'Alūsī (n.d.: 7/152; 17/50) smatra da riječ *bağtatan*, *iznenada*, vrši funkciju akuzativa stanja kvalifikujući subjekt ili objekt u značenju, *mabğūtīn* ili *mubāğitīn*, *oni koji iznenada ili su na iznenadan način*, ili je, pak, apsolutni objekt u značenju doći, tj. regens od sinonima glagola. Ibn 'Ašūr (2000: 6/101) opisuje ovaj primjer na način da je *bağtatun* morfološki obrazac *fa'latun* od imenice *al-bağt*, što znači iznenađenje, tj. *dogoditi se na neočekivan način, bez iščekivanja*, što upućuje na tajnost i skrivenost akta. Stoga je dopušteno da se infinitiv *bağtatan* interpretira kao particip aktivni *mubāğitīn* ili particip pasivni *mabğūtīn* u funkciji akuzativa stanja, kvalifikujući

subjekat ili objekat u navedenom ajetu. U drugom kur'anskom primjeru: "... تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا ..." *...poznaješ ih po izgledu njihovu, oni proseći ne dodijavaju ljudima.* (Kur'an, 1412 h, 2: 273). Semantička kompatibilnost regensa *sa'ala* i infinitiva *'ilhāfan* dopušta analizu infinitiva apsolutnim objektom i akuzativom stanja. Stoga al-'Alūsī (n.d.: 3/47) smatra da infinitiv *'ilhāfan*: *dodijavanje, navaljivanje, moljakanje, upornost, nasrtljivost* vrši funkciju apsolutnog objekta, jer predstavlja vrstu pitanja ili akuzativ stanja u značenju participa aktivnog. Ovu analizu potvrđuje Ibn 'Āšūr (2000: 2/544) navodeći da je riječ *al-'ilhāf*, *al-'ilhāh* u poziciji apsolutnog objekta načina, a dozvoljeno je da se određuje kao akuzativ stanja opisujući ličnu zamjenicu u značenju participa aktivnog. Slične analiza je i u pogledu infinitiva *ġahratan* u kur'anskom ajetu: "... فَقَالُوا أَرْنَا اللَّهَ جَهْرَةً.." "Pokaži nam Allaha da to očigledno bude!" (Kur'an, 2004, 4: 153). Makkī (1405: 1/211) označava *ġahratan* akuzativom stanja od glagola *qālū*, *rekli su*, ili atribut elidiranog infinitiva *ru'yatan ġahratan*. Iako gramatička istraživanja pokreću pitanje dopuštenosti iskazivanja akuzativa stanja infinitivom, gramatička praksa i navedeni naučni stavovi Sībāwayha, Ibn Hišāma, te komentatora Kur'ana, al-'Alūsīya, Ibn 'Āšūra i drugih, podržavaju analizu infinitiva akuzativom stanja, jer se njime na jasniji i širi način iskazuje značenje i kvalifikuju okolnosti u kojima se nalazi anticendent u povezanosti sa glagolom. Brojnost kur'anskih primjera u kojima se neodređena imenica interpretira dvojako, upućuje na važan lingvostilogeni aspekt i ulogu ovih struktura u oblikovanju kur'anskog teksta. Pluralnost semantike koja se nazire kroz ove jedinice govori i o principu ekonomičnosti jezika i izbjegavanje redundantnosti u jeziku. S druge strane, iskorak gramatičara u pravcu funkcionalnog i udaljavanje od morfosintaksičkog koncepta analize rečeničnih članova upućuje na razvoj i pluralnost arapskog gramatičkog mišljenja. (Hawwās, 2015).

Neodređena imenica u akuzativu u funkciji apsolutnog objekta i općeg objekta

Derivacija kao leksički model koji je utjelovljen u arapskom jeziku i semantičke implikacije jezičkih jedinica u rečenici i tekstu

su osnovni elementi koji dovode do međusobne zamjene konstituenata u gramatičkoj analizi. Kontekst upotrebe i mehanizam impliciranja su, bez sumnje, osnovni elementi koji pomaže u pravilnom razumijevanju funkcije sintaksičkih jedinica u tekstu. I pored jasnih sintaksičkih elemenata koji pomažu u analizi jezičkih jedinica, česte su analize u arapskom jeziku u kojima sintaksičari određuju neodređenu imenicu u akuzativu kao apsolutni objekt ili opći objekt ili dopuštaju dvojaku funkciju riječi. Ovim pitanjem bavio se Ibn Hišām (1992:729) u poglavlju "Ono što je dozvoljeno da vrši funkciju apsolutnog i općeg objekta" navodeći sintaksičke primjere dvovalentne funkcije neodređene imenice u akuzativu. Kao primjer gramatičkog razilaženja je i riječ *fatīlan*: *ništa, ni najmanje, opna datuljine koštice*, u sljedećem ajetu: "وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا" „i nikome se od vas ni koliko trun jedan neće učiniti nepravda.“ (Kur'an, 1412 h., 4: 77) Shodno arapskoj gramatičkoj analizi *fatīlan* vrši funkciju općeg objekta, od glagola *tuzlamūn*, jer glagol *zalama* ima tranziciju na dva objekta, u značenju: *i ništa vam se neće učiniti nepravedno*. Moguće je da *fatīlan* predstavlja atribut elidiranog infinitiva, te u tom pogledu vrši funkciju apsolutnog objekta u značenju količine, u značenju: *neće vam se nanijeti nepravda niti koliko fatīl, ni koliko trun jedan*. (al-Sāmīrā'ī, 2003:2/139-140). Ibn 'Āšūr (2000:4/191) kvalifikuje ovu riječ kao zamjenik apsolutnog objekta ili opći objekt s interpretacijom glagola *tuzlamūn* u značenju *tunqaṣūn* umanjiti, *neće vam biti umanjeno od vaših života ni koliko jedan sat*. Shodno sintaksičkim istraživanjima ('Uḍayma, n.d.) prepoznatljivo je nekoliko gramatičkih principa kojima se dopušta interpretacija neodređene imenice u akuzativu apsolutnim objektom i općim objektom, od kojih su:

– *interpretacija glagola semantikom drugog glagola:*

Široko postavljen princip impliciranja u arapskoj gramatici i kontekst upotrebe riječi u rečenici dopuštaju da se glagol interpretira u značenju drugog glagola. "وَلَا تَعْرَمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ.." "i ne odlučujte se na brak prije nego propisano vrijeme istekne..." (Kur'an, 1412 h., 2:235) Glagol 'azama, *odlučiti (se), riješiti (se) na (da), zaključiti*, u navedenom primjeru, može se interpretirati u značenju 'aqad, *ugovoriti s, dogovoriti se,*

utanačiti, uz elidiranje prijedloga ‘*ala* ili impliciranjem povezanosti glagola sa općim objektom *عُفْدَةُ النَّكَاحِ!*

– *elidiranje prijedloga:*

Princip elidiranja je sastavni dio arapskog jezika koji značajno utječe na gramatičku analizu sintaksičkih jedinica. Jedan od primjera je i kur'anski ajet: "... وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ" ... *A onaj ko s draga srca kakvo dobro učini...* (Kur'an, 1995, 2:158) u kojem glagol *tatawwa‘a* zahtijeva prijedlog *bi* uz imenicu *hayar*, koji je elidiran te se stoga riječ *hayran* može dvojako analizirati, kao opći objekt ili kao zamjenik apsolutnog objekta.

– *odstupanje od infinitivne paradigme glagola i navođenje infinitivne imenice ismu-l-mašdar nakon regensa:*

Odstupanje verbalne imenice od predviđenog morfološkom obrasca koji zahtijeva prethodno navedeni regens je jedan od razloga semantičke pluralnosti i funkcije sintaksičkih jedinica. Pored sintaksičke višefunkcionalnosti, odstupanje od infinitivne paradigme glagola i navođenje infinitivne imenice je u funkciji iskazivanja pluralnosti semantike. Tako, sintaksička jedinica *metā‘an* u kur'anskom ajetu: "... يُمَتِّعُكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى..." ... *a On će vam podariti da s uživanjem i ljepotom živite do roka već određenog.* (Kur'an, 1995, 11: 3) se dvojako kvalifikuje; apsolutni objekt od glagola koji mu ne pripada, ili opći objekt u značenju ono što *koristi na dunjaluku, imetak, djeca.* (al-'Alūsī, n.d.: 11/207) Značajno je napomenuti da se fenomen višefunkcionalnog razumijevanja sintaksičkih jedinica u arapskom jeziku prenosi i na prevodioce koji se bave arapskim jezikom. Jedan od primjera je i riječ *šataṭā: pretjeran, prekomjeran, suvišan;* u kur'anskom ajetu " لَقَدْ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا" (Kur'an, 18: 14) koja se u gramatičkim analizama kvalifikuje kao atribut elidiranog infinitiva u značenju: *zabranjen govor*, u funkciji apsolutnog objekta, (Makkī, 1405:1/439), ali i kao opći objekat od glagola *qulnā* (al-'Alūsī n.d.: 15/219). Kao ekvivalent značenja u bosanskom jeziku, Duraković (2004: 18: 14) riječ *šataṭā* u navedenom ajetu prenosi u u funkciji objekta, ... *inače bismo govorili besmislice*, dok ju Karić (1995) prenosi u funkciji priloške odredbe načina, što odgovara apsolutnom objektu u arapskom jeziku ... *jer tada bismo mi nepravедno govorili.* Sličnu ekvivalenciju prijevoda pronalazimo i u ajetu " مَنْ ذَا الَّذِي يُفْرِضُ اللَّهُ" " فَرَضًا حَسَنًا.." (Kur'an, 57: 11) u kojem infinitivna imenica *qarḍan*

dolazi kao zamjena za osnovnu paradigmu regensa i vrši funkciju apsolutnog objekta ili funkciju objekta u značenju ...*dati u zajam halal imetak*... (Makkī 1405: 2/717). Kao rezultat različitih gramatičkih kvalifikacija riječi *qardān ḥasanān* u arapskom jeziku, navedena konstrukcija se dvojako prenosi i u bosanski jezik, Korkut (1412h) i Karić (1995) ovu sintagmu prenose priloškom odredbom načina: *drage volje zajam dati i zajam s draga srca dati*, dok ju Duraković (2004) prenosi u objekatskom značenju: *zajam lijepi uzajmiti*.

Neodređena imenica u akuzativu u funkciji apsolutnog objekta i objekta lokacije

Objekt lokacije, kao modifikator glagolske radnje iskazane regensom, označava vrijeme i mjesto realizacije glagolske radnje. Akuzativ mjesta i vremena vrši priloškoodredbenu funkciju kada se implicira prijedlog *fī* uz riječ u akuzativu kojom se izražava vrijeme i mjesto vršenja akta radnje. (al-Ġalāyīnī, 1998: 3/48). Sintaksičke analize ukazuju da postoji zamjena između rečeničnih članova: apsolutnog objekta i akuzativa mjesta i vremena. Jedan od lingvističkih primjera za ovu vrstu sintaksičke interpretacije je riječ *qalīlan* u kur'anskim ajetima: "... وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِئْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا" ... *i pomislite da ste ostali samo malo vremena*... (Kur'an, 1412h, 17: 52) Jezička jedinica *qalīlan* se u sintaksičkom pogledu interpretira kao atribut za elidiranu vremensku imenicu u funkciji priloške odredbe vremena, tj. *malo vremena* ili atribut elidirane infinitivne imenice, *malo ostajanja* u funkciji apsolutnog objekta. (al-'Alūsī, n.d: 15/94).

Neodređena imenica u akuzativu u funkciji apsolutnog objekta, akuzativa stanja i akuzativa uzroka

Ponekad neodređena imenica u akuzativu ima polifunkcionalan karakter i analizira se na tri načina. Ibn Hišām (1992:730) se bavio ovim pitanjem u poglavlju: "*Ono što ima značenje apsolutnog objekta, akuzativa stanja i akuzativa uzroka*" analizirajući riječi *ḥawfan wa ṭama'an* u kur'anskom ajetu: "هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ" *On vam pokazuje munju da se uplašite i ponadate, i On stvara teške oblake*. (Kur'an, 1412h., 13: 12) Kako bi okvalificirali infinitive *ḥawfan i ṭama'an*

apsolutnim objektom, potrebno je impliciranje regensa prije spomenutih infinitiva: *fa tahafuna hawfan wa taṭma'ūna ṭama'an, jako se bojati i jako mu težiti*. Ibn Mālik zabranjuje elidiranje regensa apsolutnog objekta intenzifikacije osim u pozicijama kada je to nužno ili je uobičajeno da se elidira regens, ili je u poziciji akuzativa stanja, *bojeći ga se i težeći mu*, ili u poziciji akuzativa uzroka: *zbog straha i žudnje*. Kaže Uzvišeni: "وَأَثُوا النَّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ" *نَحْلَةً* *I s draga srca ženama pružajte njihove vjenčane darove* (Kur'an, 1995, 4: 4). Al-Rāzī (1420: 9/492) kvalifikuje riječ *niḥlatan* akuzativom uzroka, u značenju: *dajte im njihove darove izvršavajući dug* ili akuzativ stanja od riječi *ṣadakat* kao *dug koji je Allah propisao i naredio*. Ovo je u situaciji ako je *niḥla* u značenju duga. U slučaju da je *al-niḥla* u značenju *davanja* u tom slučaju razloga su dva za akuzativnu deklinaciju riječi: kao apsolutni objekt jer je *al-niḥla* u značenju *davanja*, kao da se kaže: *lijepo dajte ženama njihove darove*, tj. *drage volje im dajte njihove darove*, ili kao akuzativ stanja, od onih koje daju na lijep način, *drage volje im podajte sadaku*, ili od riječi *ṣadakat*, *dajte drage volje*. Al-'Alūsī (n.d.: 4/41) smatra da riječ vrši funkciju *akuzativa stanja*, u značenju: *dajte im mehr kao propis od Allaha*, što je i mišljenje Ibn 'Abbāsa, Ibn Zayda, Ibn Ğurayġa, Qatāde, al-Kalbiya. Ibn Hālāwayh smatra da je to akuzativ uzroka- *dajte im mehr kao čin propisa koji nalaže vjera i vjerski zakon*. Dok Ibn 'Aṭiyya zastupa mišljenje da je u pitanju apsolutni objekt ili akuzativ stanja koji kvalifikuje spojenu zamjenicu u glagolu *pružajte (vi)* ili se odnosi na *žene* ili, pak, na *vjenčane darove*.

Neodređena imenica u akuzativu u funkciji apsolutnog, općeg objekta i akuzativa uzroka

Kao primjer funkcionalnog preplitanje između apsolutnog objekta, općeg objekta te akuzativa uzroka je jezička jedinica *'ihsānan* u kur'anskom ajetu:

"وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا.." *I kada smo od sinova Israilovih zavjet uzeli da ćete samo Allahu robovati, roditeljima dobročinstvo činiti*, (Kur'an, 1995, 2: 83). Makkī (1405:1/102) smatra da je riječ *'ihsānan* u funkciji apsolutnog objekta, *lijepo postupajte*, ili u funkciji općeg objekta, *oporučujem vam prema roditeljima lijepo postupanje*. Slično mišljenje iznosi

al-Rāzī (1420:3/586) koji smatra da je riječ *'ihsānan* akuzativno deklinirana jer je u značenju: *lijepo postupajte prema roditeljima*. Ovo mišljenje ima i al-Zuggāg. Ili u značenju oporučili smo im prema roditeljima *lijepo postupanje*, da se veže za prvo značenje tj. *da obožavate i da lijepo postupate*. Al-'Alūsī (n.d.:1/309) navodi da je ovaj infinitiv u funkciji akuzativa uzroka kojim se traži ljubaznost prema roditeljima i da im se čini dobro.

Brojnost gramatičkih interpretacija u pogledu funkcija sintaksičkih jedinica govori o praksi arapskih gramatičara da prihvate značenje kao najmeritorniji kriterij u analizi rečeničnih članova. Gramatička razilaženja u pogledu funkcije određene sintaksičke jedinice unutar rečenice i teksta, na indirektan način, govore o koncentraciji nekoliko funkcija i značenja u jednoj sintaksičkoj jedinici. S obzirom na to da su brojne riječi kur'anskog teksta predmet gramatičkog višefunkcionalnog interpretiranja, u tom slučaju, može se govoriti o lingvostilogenoj ulozi tih riječi unutar kur'anskog teksta.

Zaključak

Razvojem moderne lingvističke misli i uvođenjem drugačijih paradigmi u analizi rečenice, počeli su se javljati kritički stavovi arapskih lingvista koji pozivaju na reviziju tradicionalnog koncepta arapske gramatike. Iako je formalno-analitički kriterij na kome se temelji klasična arapska gramatika u analizi rečeničnih članova, teorija regensa i drugi postulati, učinili gramatički sistem vrlo konzistentnim na površinskom nivou, semantička ravan koja se oslikava u funkcionalnoj ulozi rečeničnih članova u okviru strukture nije bila u dovoljnoj mjeri u fokusu tradicione arapske gramatike. Usljed različitih parametara u analizi rečeničnih članova, u gramatičkim studijama, vidljiva je pojava višefunkcionalne interpretacije jedne sintaksičke jedinice. Shodno istraživanju, može se zaključiti da se, u osnovi, stvarni uzroci višefunkcionalne interpretacije sintaksičkih jedinica, vežu za osnovne postulate na kojima počiva tradicionalni koncept arapske gramatike, poput: analitičkog pristupa u definiranju sintaksičkih jedinica, teorija regensa, pravila impliciranja sintaksičkih jedinica i druga. Važno je napomenuti da se kroz generalne principe klasičnog sistema mogu prepoznati oni elementi koji daju širinu i otvaraju horizonte

semantici rečeničnih članova i njihovoj funkciji. Istraživanje je pokazalo da gramatičari najčešće kvalifikuju neodređenu imenicu u akuzativu, apsolutnim objektom, zatim akuzativom stanja, akuzativom uzroka i drugim akuzativima u arapskom jeziku. Imajući u vidu da se pojava višefunkcionalne interpretacije često vezuje za kur'anski tekst, rad na priklačan način prikazuje jezičke primjere u kojima gramatičari na dva ili više načina opisuju neodređenu imenicu u akuzativu. Da se zaključiti da višefunkcionalna gramatička interpretacija objedinjuje dva, tri ili više gramatičkih značenja, što, neminovno, ukazuje na višefunkcionalnost značenja jedne sintaksičke jedinice, a što u konačnici govori o jezičkoj ekonomičnosti i lingvostilogenoj upotrebi riječi u kur'anskom tekstu. Praktična istraživanja su pokazala da su gramatičari i komentatori Kur'ana uzimali u obzir leksičko značenje i kontekst upotrebe u analizi funkcije sintaksičkih jedinica, a što ukazuje da su klasici uzimali u obzir glavne lingvističke temelje za određivanje funkcije rečeničnih članova, udaljavajući se od tradicionalnog normativnog pristupa.

Literatura

- Abū al-Makārim, A. (2008). *Al-ḥazf wa al-taqdīr fī al-naḥw al-‘arabī*. al-Qāhira: Dār al-ġarīb.
- ’Alūsī (al-) M. (n.d.) *Rūḥ al-ma‘ānī fī tafsīr al-Qur’ān al-‘aẓīm wa al-sab‘ al-maṭānī*. Beyrūt: Dar ’ihyā’ al-turāṭ al-‘arabī.
- ’Anīs, I. (1966) *Min ’asrār al-luġa*. al-Qāhira: Maktaba al-anġalo al-miṣriya.
- Duraković, E. (2004). *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Sarajevo: Svjetlost.
- Ġurġānī (al-) ‘A.Q. (2004). *Dalā’il al-’iġāz*. al-Qāhira: Maktaba al-Hāniġī
- Ġalāyinī (al-) M. (1998). *Ġāmi‘ al-durūs al-‘arabiyya*. Beyrūt: al-Maktaba al-‘aṣriya.
- Ḥassān, T. (2006). *Al-luġa al-‘arabiyya m‘anāha wa mabnāhā*. al-Qāhira: ‘Ālam al-kutub.
- Hawwas, H. (2015). *Taṭwwur al-fikr al-naḥwī al-‘arabī fī daw’i al-manṣūbāt al-munawwana fī-al-Qur’ān al-karīm*, Riyād: Maktaba al-malik Fahd al-waṭaniya.
- Ibn ‘Aqīl, B. A. (1985). *Šarḥ Ibn ‘Aqīl*. Damask: Dār al-fikr.

- Ibn 'Āšūr, M. T. (2000). *Al-tahrīr wa al-tanwīr*. Beyrūt: Mu'assasa al-tārīḥ al-'arabī.
- Ibn Ğinnī, O. (n.d.) *Al-Ḥaṣā'ish*. Beyrūt: 'Ālem al-kutub.
- Ibn Hišām, G.A. (1992). *Muğnī al-labīb an kutub al-'a'arīb*. Beyrūt: Dār al-fikr.
- Ibn Maḍā' al-Qurṭubī (1982). *Kitāb al-radd 'alā al-nuḥā*. al-Qāhira: Dār al-ma'ārif.
- Ibn Mālik, M. (1990). *Šarḥ tashīl al-fawā'id*. al-Qāhira: Hiğr li al-tibā'a wa al-tawzī' wa al-'i'alān.
- Karić, E. (1995). *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Sarajevo: Bosanska knjiga.
- Korkut, B. (1412.h.). *Kur'an s prevodom*, Madina Munevvera: Hadimu-l- Haremejn-š-Šerifejn.
- Mahzumī (al-) M. (1986). *Fī al-naḥw al-'arabī - naqd wa tawğīh*. Beyrūt: Dār al-rā'id al-'arabī.
- Makkī, Q. (1405). *Muškil 'i'arāb al-Qur'ān*. Beyrūt: Mu'assasa al-risāla.
- Mubarrid (al-) M.Y. (n.d.) *Al-Muqtaḍab*. Beyrūt: 'Ālem al-kutub.
- Muṣtafā, I. (2012) *'Iḥjā al-naḥw*. al-Qāhira: Mu'assasa Ḥindāwī li al-t'alīm wa al-ṭaqāfa.
- Naḥla, M. A.(2015). *Madḥal 'ilā dirāsa al-ğumla al-'arabiyya*. al-Qāhira: Maktaba al-ādāb.
- Ramlī (al-) M. A. (1996). *Al-'arabiyya wa al-waḍa'if al-naḥwiyya-dirāsa fī 'itisā' al-niḏām wa al-'asalīb*, Dār al-ma'ārif.
- Rāzī (al-) M. F. (1420). *Mafātīḥ al-ğayb-al-tafsīr al-kabīr*. Beyrūt: Dār 'i ḥyā' at-turāt al-'arabī
- Sāmīrā'ī (al-) F.S.(2003). *Ma'ānī al-naḥw*. al-Qāhira: Šarika al-'ātik.
- Sībāwayh, A.Q. (1988). *Al-Kitāb*. al-Qāhira: Maktaba al-Ḥāniğī.
- 'Uḍayma, M. 'A. (n.d.) *Dirāsāt li'uslūb al-Qur'ān al-karīm*, al-Qāhira: Dār al-ḥadīt.
- Zamaḥšarī (al-) Ğ.(1407). *Al-Kaššāf 'an ḥaqa'iq ġawāmiğ al-tanzīl wa 'uyūn al-'aqāwīl fī wuğūh al-t'awīl*. Beyrūt: Dār al-ma'arifa.

TRADITIONAL CONCEPT OF ARABIC GRAMMAR AND A MULTIFUNCTIONAL INTERPRETATION OF SYNTACTIC ELEMENTS

Mithat Jugo, PhD

Sažetak

This paper attempts to explore the issue of multifunctional interpretation of syntactic elements in Arabic grammar. Thus, the aim of the research is to investigate the reasons underlying different grammatical interpretation of the same syntactic element in Arabic grammar. The focus is on an indefinite noun in the accusative case, which performs various functions within a sentence, the most common being the function of an absolute object. Through the analysis of a selected part of the Qur'anic text, the paper presents scholars' attitudes towards this phenomenon. The findings showed that various multifunctional grammatical interpretations appeared from the very beginning of the standardization of grammar rules in Arabic. With its main postulates: an analytical approach, the concept of regency, the rule of implying certain grammar units, traditional concept of Arabic grammar left some space for the application of a functional-semantic criterion in the sentence analysis, which resulted in the appearance of different stances on the function of an indefinite noun in the accusative case. Grammatical multifunctionality is noticeable in the stances of Sibawayha, Ibn Hisham and others, while it is particularly notable within the studies dealing with the lingua-stylistic issues related to the Qur'anic text. The qualification of one syntactic from a few grammatical functions in a sentence and text results in lingua-stylistic implications in terms of textual economy and semantics.

Ključne riječi: Arabic, traditional concept of Arabic grammar, multifunctional interpretation of syntactic elements, syntax, semantics

د. مدحت يوغو ، كلية التربية الإسلامية، جامعة زنيتسا

تأويل التعدد الوظيفي للوحدات التركيبية كانعكاس لمنهج النحو العربي

القديم

الملخص

موضوع هذا البحث هو التأويل النحوي للتعدد الوظيفي للوحدات التركيبية في النحو العربي. وعليه، فإن الهدف من البحث هو دراسة الأسباب التي تؤدي إلى تأويلات نحوية مختلفة لوحدة تركيبية في النحو العربي. أما محور البحث فهو الاسم النكرة المنصوب الذي قد تتعدد وظائفه النحوية في جملة واحدة، وغالباً ما تكون إحدى هذه الوظائف في النحو العربي هي وظيفة المفعول المطلق. ويعرض البحث آراء النحاة في هذه الظاهرة اللغوية استناداً إلى تحليل الأمثلة المختارة من النص القرآني.

أظهرت نتائج البحث بأن ظهور تأويلات نحوية متعددة الوظائف لكلمة ما تعود في الأصل إلى بداية وضع القواعد النحوية في اللغة العربية. ولقد ترك المنهج النحوي العربي القديم من خلال أسسه الرئسية: المنهج التحليلي للكلمة، ونظرية العامل وتأويل الوحدات التركيبية وغيرها، مجالاً لتطبيق المعايير الدلالية الوظيفية في تحليل الجملة، مما ينتج عنه آراء مختلفة فيما يتعلق بالوظيفة التي يؤديها الاسم النكرة في حالة النصب. إن وجود هذا التعدد الوظيفي النحوي يغدو واضحاً في الآراء النحوية لسيبويه وابن هشام وغيرهما، وهو يتجلى بشكل خاص في الدراسات التي تناول القضايا اللغوية البلاغية للنص القرآني. إن وصف الوحدة اللغوية في إطار الجملة والنص بوظائف نحوية متعددة يؤدي إلى نتائج في اللغة على المستوى اللغوي والأسلوبي في دلالة النص والاقتصاد فيه.

الكلمات المفتاحية: اللغة العربية، منهج النحو العربي القديم، تأويل التعدد الوظيفي للوحدة التركيبية/النحوية، النحو، الدلالة